

XAVFSIZ VA XAVFLI O'SMALARI

*Urmanbekova Dilfuza Sanatullayevna¹,
Abdullayeva Saodat Komol qizi²*

*Toshkent Tibbiyot Akademiyasi, "1-Son davolash ishi" fakulteti
"Normal va patologik fiziologiya" kafedrası asistenti^{1,2}*

Annotasiya: Ishda o'smalar morfologiyasi va klinik kechishi haqida to'liq ma'lumot berilgan. Xavfli o'smalar uchun hujayra va to'qima atipizmidan tashqari, ularning infiltrativ (invaziv) o'sishi metastaz va residiv berishi ta'siri o'rganilgan. Xavfli o'smalarning bir guruhi «raklar» uchun limfa yo'llari orqali o'sma hujayralarining tarqalishi limfogen metastazlar, xavfli o'smalar (sarkomalar) qon yo'li orqali tarqalishi esa gemotogen metastaz turlari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: xavfli, xavfsiz, o'sma, atipizm, infiltrative, metastaz, rezidiv, rak, hujayra, sarcoma, stoma, mioma, metastaza, jarrohlik, davolash.

O'smalar morfologiyasi va klinik kechishiga qarab xavf-siz yoki xavfli bo'lishi mumkin.

Xavfsiz o'smalar yetilgan, takomillashgan hujayralardan tashkil topadi va shuning uchun ham u dastlabki o'zi o'sayotgan tocqimaga juda yaqin turadi.

Ularda hujayra atipizmi bo'lmaydi, lekin to'qima atipizmi xarakterli bo'ladi. Masalan, mushak to'qimasidan o'suvchi o'sma — mioma yuqori takomillashgan, lekin tartibsiz joylashgan mushak hujayralaridan tashkil topgan.

Shuningdek, o'sma stromasi ham tartibsiz joylashgan bo'lib, o'smaning turli joylarida ular turlicha miqdorda bo'ladilar. O'sma hujayralari va stromasi buramalar hosil qiladi va turli yo'nalishlarga qarab yo'naladi, buning ustiga uning bir joyida hujayralar ko'p bo'lsa, boshqasida — stroma ko'p bo'ladi.

To'qimalar atipizmi natijasida miomalarda turli kattalikdagi tugunlar hosil bo'ladi Xavfsiz o'smalar uchun ekspansiv, asta-sekin o'sish xarakterli bo'lib, ular atrof muhit to'qimani yemirmasdan, balki ezib (bosib) o'sadilar, metastazlar bermaydilar, organizmga umumiy manfiy ta'sir qilmaydilar. Shuning bilan birgalikda xavfsiz o'smalar ham o'zining joylanishiga qarab klinik noqulay kechishi mumkin.

Masalan, bosh miya qattiq pardasining xavfsiz o'smasi hajm jihatidan kattalashib, bosh miyani bosib qo'yishi va og'ir nevrologik ko'rinishni chaqirishi mumkin. Xavfsiz o'smalarni xavfli o'smalarga o'tishi — malignizasiyalanishi, ya'ni xavfli o'sma xarakterini olishi mumkin.

Xavfli o'smalar yetilmagan, kam takomillashgan, anapliziyalashgan hujayralardan va atipik stromadan tashkil topadi. Anaplaziya darajasi turlicha bo'lishi, ya'ni o'sma hujayralari o'zi o'sayotgan dastlabki to'qimaga o'xshash nisbiy yuqori darajada bo'lishidan boshlab, keskin darajada o'zgargan, o'sma hujayralari embrional to'qima hujayra-lariga o'xshash bo'lib qolishiga qadar bo'lishi mumkin va bu vaqtda uning qaysi to'qimadan o'sib chiqqanligini bilish ham mushkul bo'lib qoladi.

Demak, bu o'smalar ko'proq differensiallashgan (masalan, yassi hujayrali rak, adenokarsioma) va kam differensiallangan (mayda hujayrali rak, shilliqli rak) bo'lishi mumkin. Xavflilik bosqichi, ya'ni uning kechish darajasi va kasallik oqibati ularning

differensiyallanish darajasiga bog'liq bo'ladi. Xavfli o'smalar uchun ham hujayra ham to'qima atipizm xarakterli bo'ladi. Ular tez o'sadi, har holda xavfsiz o'smalarga nisbatan anchagina tez o'sadi. o'smalarning o'sishi homiladorlikda, o'smalar travmasida, ultrabinafsha nurlar ta'sirida tezlashishi mumkin.

Xavfli o'smalar uchun hujayra va to'qima atipizmidan tashqari, xavfsiz o'smalardan farqlovchi yana bir qator belgilar xarakterlidir. Bu belgilarga ularning infiltrativ (invaziv) o'sishi metastaz va residiv berishi, shuningdek o'smalarning organizmga yaqqol manfiy ta'sir etishi kiradi.

Infiltrativ o'sish o'smaning aniq chegarasini aniqlash imkoniyatini yo'qotadi. Shuning uchun ham jarrohlik amaliyotida o'smani atrofdagi tashqi o'zgarmagan to'qima bilan birgalikda, katta qilib olib tashlash joriy qilingan.

O'sma hujayralarining yonma-yon yotgan to'qimaga shu jumladan qon va limfa tomirlariga o'sib kirishi va ularni emirishi xavfli o'smalarning metastaz va resediv berishi asosini tashkil etadi.

Metastazlanish — o'smaning hujayralariga yoki hujayra-lari kompleksiga qon yoki limfa oqimi bo'ylab boshqa organlarga olib o'tilishi va ularda ikkilamchi o'sma tugunlari rivojlanish jarayonidir.

Xavfli o'smalarning bir guruhi «raklar» uchun limfa yo'llari orqali o'sma hujayralarining tarqalishi ko'proq xarakterli bo'lib, bular limfogen metastazlar deyiladi. Boshqa guruh xavfli o'smalar (sarkomalar) qon yo'li orqali tarqalib, ular gemotogen metastaz deyiladi.

Ba'zan o'smalar asosiy tugundan perinevral bo'shliqlar orqali tarqalib odatda asab sistemasi to'qimalarida rivojlanadi va ular perinevral metastaz deyiladi.

Agar o'sma hujayralari o'sma tuguniga tutashgan seroz yoki shilliq qavatlar orqali metastaz bersalar ular kontaktli yoki implantasion metastaz deyiladi. Nihoyat metastazlanish aralash bo'lishi mumkin, masalan me'da rakida perigastral limfa tugunlarida awal limfogen metastaz paydo bo'ladi, so'ngra o'smaning me'da devoriga o'sib kirishida uning jigardagi gemotogen metastazi rivojlanadi.

Metastazlanish birlamchi o'sma razmeriga bog'lik bo'lmaydi.

Ko'pincha oddiy ko'z bilan arang aniqlanuvchi xavfli o'sma turi organlarda katta metastazlar berishi mumkin. Shuni ham ko'rsatib o'tish kerakki, metastaz hosil bo'lishi uchun birgina o'sma hujayralarini olib o'tilishi yetarli bo'lmaydi.

Buning uchun qandaydir, bizga hali tocla ma'lum bo'lmagan sharoit bo'lishi va uning mavjud bo'lishida o'sma hujayralarining ko'payishi kuzatilib metastaz hosil qilinadi. Shuning uchun ham metastazlanish muddatlari turlicha bo'ladi. Ba'zan metastazlar o'sma rivojlanganda 1—2 yildan so'ng, ayrim holatlarda o'sma paydo bo'lganda yoki asosiy o'sma tuguni olib tashlangandan so'ng 7—10 yil keyin metastaz rivojlanadi.

Metastazlarning paydo bo'lishi kasallikning xavfli kechishi va yomon oqibatini ifodalaydi.

Resediv berilishi — jarrohlik usuli bilan yoki nurlar yordamida davolash bilan yo'qotilgan o'smalarning aynan o'rnida o'sma o'sishidir. Resediv sababli eng awal o'sma tuguni olib tashlangandan so'ng qolib ketgan o'sma hujayrasi hisoblanadi. Shuning bilan birga o'sma resedivi sabablariga boshqa tushunchalar ham mayjud.

Resediv berilishi xavfli o'smalarga xarakterli, lekin ayrim xavfsiz o'smalar olib

tashlangandan so'ng resediv berishi mumkin (masalan, ovoz boylami, siydik pufagi papillomasi).

Adabiyotlar ro'yhati:

1. N.M. Abdullayeva, H.Yo Karimov, B.O. Irisqulov. Patologik fiziologiya. 2008, B.480
2. Elmurotova D., Arzikulov F., Izzatullayev I., Olimov A., Abdurahmonov J. The role of remote diagnostics in medicine // World Bulletin of Public Health (WBPH), V.39, October 2024, ISSN:2749-3644, P.102-105. Germany, <https://scholarexpress.net/index.php/wbph/article/view/4664>
3. Shodiev A.A., Mussaeva M.A., Nishonova N.R., Elmurotova D.B., Islamova D.X. Improving structure and superconductivity of coated cuprate tapes by irradiation with electrons and gamma-rays // Nanotechnology Perceptions ISSN: 1660-6795, E-ISSN: 2235-2074, Brookfield Academic Limited, United Kingdom.
4. Nishonova N.R., Kulueva F.G., Elmurotova D.B., Uzoqova G.S., Xo'jamberdiyeva J.N., Jo'rayeva Sh.A. Mashait: islamic interpretation of the greek philosophical heritage //
5. Elmurotova D.B., Bozorov E.X., Isroilova Sh.A., Uzoqova G.S. "Qaytar aloqa" usulidan foydalanib "skanerlovchi roentgen apparatlari nosozliklari" mavzusida dars-ma'ruza o'tkazish // International Journal of Education, Social Science & Humanities. FARS Publishers, SJIF-6.786, Finland, V.11, Issue-1, 2023, P.571-576 <https://doi.org/10.5281/zenodo.7542747>
6. Elmurotova D.B., Meyliyev L.O., Abdullayeva N.U., Bozorov E.X. Maintenance and use of medical devices // Galaxy international interdisciplinary research journal (GIIRJ) ISSN (E): 2347-6915, V.11, Issue 1, Jan. 2023, P.192-195.
7. Elmurotova D.B., Ixrorova S.I., Ergashev A.A. Technical parameters of x-ray equipment // European international journal of multidisciplinary research and management studies ISSN: 2750-8587, V.03, Issue 01, Jan. 2023, P.78-83.
8. Elmurotova D.B., Tursunboyev Q.N., Yusupova N.S., Odilova N.J., Jumanov Sh.E. Main technical characteristics of radiation kilovoltmeter // International Journal of Studies in Natural and Medical Sciences, Amstradam, Niderlandiya, V02 Issue 06, June, 2023 ISSN (E): 2949-8848 Scholarsdigest.org, P.1-5.
9. Elmurotova D.B., Ibragimova M.N., Tashev B.J. Historical X-Ray Tubes // Scholastic: Journal of Natural and Medical Education. 2023, V.1, P.209-213.
10. Ихророва С.И., Элмуротова Д. Б., Рахимберганава З.М., Юсупова Н.С., Бозоров Э.Х. Методика обучения теории клинической Лучевой терапии // Eurasian journal of academic research, UIF=8.1, SJIF=5.685, V.3, Issue 1, Part 2 January 2023, ISSN 2181-2020 P.73-77. www.in-academy.uz
11. Жураев М.Б., Элмуротова Д.Б., Бозоров Э. Х., Одилова Н.Ж. Развития биомедицинской инженерии в Узбекистане // Tadqiqotlar, jahon ilmiy – metodik jurnali, №14, 1-to'plamб May, 2023, B.122-124, <http://tadqiqotlar.uz/>
12. Жураев М.Б., Элмуротова Д.Б., Мейлиев Л.О. Развития биомедицинской инженерии в Узбекистане // Best scientists -2023, С.1-5.
13. Elmurotova D.B., Jo'raqulov Sh.R. Portativ rentgen apparatlarining mikrofokus rediografiyasi // Educational Research in Universal Sciences ISSN: 2181-3515 V.2, SPECIAL ISSUE 3 may, 2023, P.439-442. <https://erus.uz/>
14. Elmurotova D.B., Jo'raqulov Sh.R. Rentgen apparatlarida tasvir sifati reytingi // Educational Research in Universal Sciences ISSN: 2181-3515 V.2, SPECIAL ISSUE 3 may, 2023, P.443-447. <https://erus.uz/>
15. S.Z. Zaynabidinov, A.P. Turayev, Sh.B. Ibragimov, D.B. Elmurotova, Y.A. Saydimov, F.A. Saparov. Effects of pressure on oxygen concentration in silicon single crystals // Technical science and innovation. Toshkent 2023.№1,15. P.5-13.